Stadskerk Nijmegen (OCP), 20 augustus 2023, 9e zondag van de zomer
Voorganger: ds. Henk Gols (PKN)

[1e lezing: Jesaja 56,1-7] (Nieuwe Bijbelvertaling)
1 Dit zegt de HEER:
Handel rechtvaardig, handhaaf het recht;
de redding die ik breng is nabij,
en weldra openbaar ik mijn gerechtigheid.
2 Gelukkig de mens die zo handelt,
het mensenkind dat hieraan vasthoudt;
hij neemt de sabbat in acht en ontwijdt hem niet,
hij weerhoudt zijn hand van het kwaad.
3 De vreemdeling die zich met de HEER heeft verbonden,
laat hij niet zeggen:
'De HEER zondert mij zeker af van zijn volk.'
En laat de eunuch niet zeggen:
'Ik ben maar een dorre boom.'
4 Want dit zegt de HEER:
De eunuch die mijn sabbat in acht neemt,
die keuzes maakt naar mijn wil,
die vasthoudt aan mijn verbond,
5 hem geef ik iets beters dan zonen en dochters:
een gedenkteken en een naam in mijn tempel
en binnen de muren van mijn stad.
Ik geef hem een eeuwige naam,
een naam die onvergankelijk is.
6 En de vreemdeling die zich met de HEER heeft verbonden
om hem te dienen en zijn naam lief te hebben,
om dienaar van de HEER te zijn
– ieder die de sabbat in acht neemt en niet ontwijdt,
ieder die vasthoudt aan mijn verbond –,
7 hem breng ik naar mijn heilige berg,
hem schenk ik vreugde in mijn huis van gebed;
zijn offers zijn welkom op mijn altaar.
Mijn tempel zal heten 'Huis van gebed voor alle volken'.

[Evangelie: Matteüs 15, 21-28] (Nieuwe Bijbelvertaling)
21 En weer vertrok Jezus; hij week uit naar het gebied van Tyrus en Sidon. 22 Plotseling klonk de roep van een Kanaänitische vrouw die uit die streek afkomstig was: 'Heb medelijden met mij, Heer, Zoon van David! Mijn dochter wordt vreselijk gekweld door een demon.' 23 Maar hij keurde haar geen woord waardig. Zijn leerlingen kwamen naar hem toe en vroegen hem

dringend: ‘Stuur haar toch weg, anders blijft ze maar achter ons aan schreeuwen.’ 24 Hij antwoordde: ‘Ik ben alleen gezonden naar de verloren schapen van het volk van Israël.’ 25 Maar zij kwam dichterbij, wierp zich voor hem neer en zei: ‘Heer, help mij!’ 26 Hij antwoordde: ‘Het is niet goed om de kinderen hun brood af te nemen en het aan de honden te voeren.’ 27 Ze zei: ‘Zeker, Heer, maar de honden eten toch de kruimels op die van de tafel van hun baas vallen.’ 28 Toen antwoordde Jezus haar: ‘U hebt een groot geloof! Wat u verlangt, zal ook gebeuren.’ En vanaf dat moment was haar dochter genezen.

[overweging:]
Het leven bestaat niet louter uit eindeloze mogelijkheden, we stuiten ook op grenzen. We horen nee. En vele medemensen horen dat nee te vaak. Ze horen te vaak dat ze niet welkom zijn. We zien hoe rampzalig in onze wereld het nee uitpakt tegen hele bevolkingsgroepen aan wie het recht van bestaan wordt ontzegd.

De lezingen uit Jesaja en uit het evangelie spelen zich af aan een scherpe grens. Ben ik welkom of niet, val ik erbuiten of hoor ik erbij, blijft het nee of wordt het ja?

Aan die bange grens verschijnen in de eerste lezing: een vreemdeling, zoon van een allochtone familie; en een eunuch, een ontmande, iemand die seksueel gemankeerd is. De vreemdeling en de eunuch vallen beiden in de religieuze categorie ‘niet welkom in de tempel’. Hoewel ze beiden gelovig zijn, zowel de vreemdeling als de eunuch, wordt hun geen toegang gegeven. Ze ‘hangen de Eeuwige aan’. Ze trachten bovendien in overeenstemming met het geloof goed te leven. Met hun vroomheid en goedheid komen ze echter niet binnen. De eredienst van een vreemdeling of van iemand die seksueel afwijkend is, zou niet ‘geldig’ zijn.

Ze worden buitengesloten omdat het in de Wet staat, in letterlijke bepalingen uit de Tora (Deuteronomium 23:2-4). Andere geaardheden of het niet behoren tot de bestaande groep slaan op het religieuze terrein al gauw de deur voor je dicht, tot op de dag van vandaag.

In het evangelie voegt zich aan die drastische grens een vrouw. Ze is een Kananese, ze is niet-joods. Ze komt uit het gebied van Tyrus en Sidon. Dat gebied is nooit joods geweest. Volgens het boek Jozua had haar volk uitgeroeid moeten worden. Ze is dus iemand die er eigenlijk niet had mogen zijn. Maar ze treedt tevoorschijn, ze staat daar bij de grenspalen en schreeuwt: ‘Ontferm u, heer, zoon van David.’

Maar tot drie keer toe krijgt ze nee te horen — nee notabene uit de mond van Jezus. Ook Jezus geeft haar géén toegang. Zij berust echter niet in het nee waarmee zij wordt weggezet. Uit eigen beweging overschrijdt ze de grens die haar gesteld is door na Jezus’ drie keer nee zelf ja te zeggen. Met haar moedige ja breekt ze door alle nee heen — en kijk: Jezus heet haar welkom en prijst haar geloof. Haar geloof blijkt dus te bestaan uit ja zeggen terwijl om haar alleen maar nee klinkt.

Merk op hoe de strenge regel wijkt, hoe de dichte wand zich opent op het moment dat zij zich durft presenteren in al haar kwetsbaarheid, zij, Kananese moeder van een zieke dochter.

De heilige boeken leveren voor allerlei bizarre standpunten wel een rechtvaardiging. Zowel Bijbel als Koran geven je de mogelijkheid de lijnen strak te trekken, om binnen- en vooral ook buiten te sluiten. Bijbelteksten genoeg waarmee je anderen te lijf kunt gaan en hun de toegang kunt ontzeggen: “jij niet, jij zeker niet…” Vaak gaat het er dan om dat je van elders komt, je bent een vreemde en je blijft het ook. Of jouw seksualiteit wordt geproblematiseerd. Het feit dat je niet gewoon kinderen hebt. Dat je niet voldoet aan de norm van wat normaal heet te zijn. Je stuit op het nee, je staat buiten en mag niet binnenkomen, nu niet en morgen niet.

Maar in de scheidingswand die gebouwd is uit eeuwen van nee blijken deuren te zitten die wel degelijk open kunnen. Het nee van het strenge voorschrift wijkt voor het ja van het geloof. In het evangelie is het die Kananese vrouw die het ja uitspreekt. In de lezing uit Jesaja klinkt het ja uit de mond van de Eeuwige zelf.

Al vroeg in mijn loopbaan vielen mij die profetische woorden uit Jesaja op die opeens herroepen wat eerder in de Wet toch zo stellig gezegd wordt. De Bijbel blijkt niet voor eens en altijd vast te leggen, maar bij nader inzien vooral ook open te houden. De Bijbel is niet: eeuwige stolling, maar continue beweging. Dat maakt dat je je voor ferme standpunten niet zomaar op bijbelse uitspraken kunt beroepen. Wat je op een bepaalde plek leest, staat niet star op zichzelf maar maakt deel uit van een stromende beweging. Wat ergens wel degelijk met zoveel woorden geschreven staat zet de dingen niet op slot. De woorden willen ergens naartoe, ze zijn nog onderweg, willen verder openbloeien. Wat eerder werd gezegd kan later in de tijd worden bijgesteld of helemaal op z’n kop worden gezet. De letter op zich is dodelijk — dat zien we als heilige teksten fundamentalistisch worden gelezen, als de lijnen dik en strak worden getrokken. De stap naar het doden van degenen die buiten de heilige kaders vallen is dan al snel gezet.

Maar de Bijbel schaamt zich niet voor zijn voorlopigheid. Wie de Bijbel letterlijk leest, ziet tegenstrijdigheden. Wie beter kijkt, merkt op dat de woorden voortdurend uitstromen naar nieuwe betekenissen. De lezing uit Jesaja is er een sterk voorbeeld van: het eerdere nee tegen vreemdeling en eunuch wordt zomaar opgeheven. De tekst roept uit: “Kom binnen jij, jij ook, jij zeker!” En geen tweederangsplek, nee je krijgt een gedenkteken en een naam binnen in Gods huis. Een gedenkteken en een naam — in het Hebreeuws: jad-wa-sjem. Jij die geen naam mocht hebben, jouw naam prijkt voorgoed op de wand van Gods huis.

"Ik ben een dorre boom”, zegt de eunuch. Ik kan geen kinderen krijgen. Mijn naam wordt niet voortgezet. Er zijn er niet die na mijn dood mijn naam met liefde zullen blijven noemen. Ik ben een doodlopend spoor.

Nee, zeggen de Jesaja-woorden, met liefde neemt de Eeuwige zelf jouw naam in de mond en schrijft die op zijn muur. O ja, en alle offers die jij brengt, de eredienst die jij tegen alle eerdere voorschriften in verricht, het is zo geldig en God welgevallig als het maar zijn kan.

Op welk moment wordt dat in Israël zo gezegd? Wanneer precies worden de eerdere nee's zo verrassend doorbroken?

Het is als de Joodse gemeente gedeeltelijk uit de ballingschap is teruggekeerd, als dat getraumatiseerde volk op de puinhopen van het verleden iets nieuws moet gaan bouwen. Een deel van die nog zo kwetsbare gemeente is dan van mening dat de gelederen nu moeten worden gesloten. De deuren moeten dicht rond de vroegere voorschriften, die in ere dienen te worden hersteld. Het verleden van de heilige woorden wordt de norm — alsof God in het gestolde verleden besloten ligt.

Maar in de lezing uit Jesaja waait de deur die door sommigen wordt dichtgedaan open. God is niet te vinden in een geïdealiseerde, verleden stand van zaken, in het gestolde. God is ruimte en beweging. In het Jesajaboek wordt gezegd dat Gods 'redding' en 'gerechtigheid' staan te komen. Van voor ons uit komt hij ons tegemoet — met redding. Redding is een woord waarin vrijheid ademt en ruimte zit. Met gerechtigheid komt hij. Gerechtigheid doelt op een ordening die mensen en dingen heilzaam herschikt zo dat ze tot hun recht komen. Die heilzame ordening, die bevrijdende herschikking ligt onder de letter van de bijbelse teksten te wachten, als een belofte die ons naar voren roept. Waar God ter sprake komt worden wij dus niet vastgezet maar bij de hand genomen, we worden uitgenodigd om mee te gaan in zijn dynamiek, wij mogen vooruit naar hem.

In het evangelie wordt de heilige dynamiek van redding en gerechtigheid prachtig weergegeven in de beschrijving van de ontmoeting van de Kananese vrouw en Jezus. Wat we zien gebeuren lijkt wel een dansbeweging: de hoofdrolspelers komen tevoorschijn, ze komen elkaar nabij en trekken zich weer terug, beurtelings is er het afwijzen en toelaten. Jezus spreekt het nee, maar zo dat het haar ja uitlokt.

Jezus spreekt eerst tot drie keer toe het ellendige nee dat zij overal al hoorde. Het ellendige nee van het doodzwijgen: "Ik praat niet eens met iemand als jij." Dan: "Ik heb geen boodschap aan jou, want er is niets tussen ons." En tenslotte: "Een hond ben je." Au — maar Jezus zegt gewoon hardop wat ze overal van haar denken.

De leerlingen van Jezus zeggen tegen hem: "Laat die vrouw los! Ze schreeuwt achter ons aan!" Maar Jezus laat haar niet los. Zijn nee is het nee van de dansfiguur. Ook als hij haar wegstoot laat hij haar niet los. Hij laat toe dat zij ja zegt en door zijn nee heen wervelt. Dat zij door het nee heen breekt noemt Jezus geloof. Groot geloof.

Geloof is dus niet: er onwrikbare standpunten op nahouden. Of dat je stoer bepaalde bijbelse teksten letterlijk neemt. Geloof is niet: stolling en vaste mening. Geloof is: de durf, de beweging naar voren, het vertrouwen waarmee je ja zegt. Hier ben ik, zo ben ik.

De vrouw uit het evangelie knielt. Ze valt neer, ze valt de omheining kapot. En deze aanbidding blijkt geldig, ze is welkom.

In de vroege kerk is dat welkom telkens weer beleefd door de vele mensen die van buiten kwamen en binnen mochten. Mensen uit alle talen en volken en rassen en stammen. Welkom, juist jij. Het christelijke geloof werd het beamen van Gods grandioze ja. Geen wet, geen religieus systeem en geen maatschappelijke orde die jou de toegang kunnen ontzeggen.

Nieuwe vrijheid proeven degenen die zich tot op de dag van vandaag uit dwingende religieuze systemen hebben losgemaakt. Christenen uit de eerste eeuw die zich van een obsessieve wetsvervulling bevrijd wisten. Protestanten die zich losmaakten uit het knellende en corrupte systeem van de middeleeuwse Roomse kerk. In onze dagen de tallozen die de kerk maar liever helemaal achter zich laten en ongebonden hun nieuwe vrijheid omarmen. Of in elk geval graag het instituut kerk achter zich laten, de kerk met zijn versleten tradities.

Maar waar je opgelucht uit weg bent gestapt, wat je achter je hebt gelaten omdat het volgens jou geen toekomst meer heeft — stel je voor dat God dwars tegen jouw stellige nee in, vandaag of morgen zijn ja uitspreekt? Wat wij zo rigoureus hebben afgeschreven blijkt zomaar weer een bron van leven!

Of jijzelf: voel je je afgeschreven, ben je zelf gaan geloven in het nee dat je zo vaak heb gehoord? Waag je dan aan de tango van Gods liefde, die we elke zondag vieren in de kerk.

Met Gods ja zijn wij nooit klaar. Elk nieuw nee van ons blijkt al gauw hoogmoedig. Wie en wat toekomst heeft, wie welkom is — het blijft Gods verrassing.

In de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest.

Henk Gols, henkgols@planet.nl